

Aylık Tarih

Yıl:1 Sayı:6 Ağustos 2023

Zeytin
Eski İstanbul'da Arabalar
Dârüşşifâlar
Osmanlı'da Matbaacılık
Kebe, Aba, Şayak Dokumaları
Şehzade Camii
İstanbul'un Tulumbacıları
Sadr-Âzam'lar
İstanbul'un Aynası
Eski İstanbul Abideleri ve Binaları
Makul Bir Dönüş

Zeytin

Yazan: Nazmi Sevgen

Hayat Tacir Mecmuası, 1974 Ocak. S.69-70

İçindekiler

Zeytin

**Eski İstanbul'da Arabalar
Dârüşşifâlar**

**Osmanlı'da Matbaacılık
Kebe, Aba, Şayak Dokumaları
Şehzade Camii**

**İstanbul'un Tulumbacıları
Sadr-Âzam'lar**

İstanbul'un Aynası

**Eski İstanbul Abideleri ve Binaları
Makul Bir Dönüş**

«...Kur'an'da zeytin ağacının kutsallığı Tin Suresi'nde ifade edilmektedir. 1. Ayette zeytin ağacının meyvesi üzerine yani zeytine and içiliyor. Ayette; "İncire ve zeytine andolsun ki!" denilmektedir...»

Halk dilinde zeytin ve ekmekle kifâf-ı nefis edileceği hakkında bir terim vardır, itikâfa çekilen dervişlerin nefislerini terbiye edebilmek için zeytini tercih etmesi, orucun zeytinle bozulması gibi âdetler İslâm dininin gelenekleri arasındadır.

Kur'an-ı Kerim'in Tin (incir) sûresinin 1, 2, 3. âyetlerinde zeytin hakkında kayıt vardır. İncir ve zeytin Tûr-ı Sînâ'da, Musa'ya nazil olan vahy ile, Mekke'de Hazret-i Peygamber'e nazil olan vahyi remzetmektedir. Daha sonraki âyetler bunu açıklıyor. İncir Musevîliği, zeytin İslâmiyet'i temsil etmektedir.

Tevrat'ın «yaradılış» faslının 8. babında şöyle yazar: «Hazret-i Nuh sular çekilmeye başladığı zaman yaptığı sefinenin penceresini açıp kuzgunu salıverdi. O dahi sular birden çekilinceye kadar öteye beriye dolaşmakta idi. Bادهu yer yüzünden azalıp azalmadığını görmek için güvercini salıverdi. Güvercin ise ayağını basacak yer bulamamakla sefineye onun yanına döndü. Zira bütün yeryüzünde su vardı. İmdi Nuh elini uzatıp onu alarak sefineye getirdi. Yedi gün daha bekleyip tekrar güvercini sefineden gönderdi. Güvercin akşam üzeri onun yanına gelip işte onun ağzında taze bir zeytin yaprağı olmakla suların yer yüzünden azaldığını anladı.» Böylece taze zeytin yaprağı yeryüzünde yaşamın ilk müjdecisi oldu. Zeytin dalı, yıllar boyu barışın senbolü olmuştur.

Yine Tevrat'ın Huruç faslının 27. babında Tanrı, Hazret-i Musa'ya: «... ve sen Beni-İsrail'e emreyle, kandillerin daima yanıp ışık vermesi için sana dövmüş zeytinden akan halis yağı getirsinler. Cemaat çadırında şehadetin önündeki perdenin dışında Harun ve onun oğulları akşamdan sabaha kadar Rabbin huzurunda onu tertip etsinler» diye emir vermekle zeytinin daha o zamandan itibaren mevcut ve kutsal olduğuna işaret etmiş bulunmaktadır. Aynı faslın 30. babında «Rab, Musa'ya birçok güzel kokulu baharları zeytin yağıyla karıştırıp hasıl olan sulu madde ile ce-

maat çadırına, şehadet tabutuna, sofa takımlarına ve daha bazı avâniye meshetmesin! emretmektedir.»

İncil'in Yuhanna vahyi faslının 18. babında da Bâbil'in yıkılmasından bahsedilirken, kıymetli bir çok eşya ve yiyecek arasında zeytinyağı da bulunmaktadır. Hazret-i Dâvûd, Zebur'da zeytini, doğru ve temiz yürekli insanlara benzetmiştir.

Kudüs'ün doğusunda Zeytindağı ile Kudüs arasında Kadron vadisi vardır. Dâvûd Peygamber Abşalon'dan kaçarken Zeytindağı'nın yamaçlarına tırmandı. Hazret-i İsa'nın son nefesini verdiği Gethsemani bahçesi bu dağın eteğindedir. Rivayete göre Hazret-i İsa burada göğe çıkmıştır. «İsa zeytinlikler bahçesinde» temasına Hıristiyan ikonografisine çok rastlanır.

Zeytin ağacı çok uzun ömürlüdür. 700 yıllık zeytin ağacına Anadolu'da rastlanmıştır. Akdeniz havzasından başka, dünyanın hiçbir yerinde yetişmez. Türkiye, Yunanistan, güney İtalya ve İspanya başlıca zeytin yetiştiren yerlerdir.

Anadolu'nun denize yakın olmayan yerlerinde de zeytin ağaçlarına tesadüf edilir. Örneğin Mardin'in Kızıltepe ilçesinde zeytin ağacına rastlanılmıştır. Kilis'ten Urfa civarına, Silifke'den Antalya yöresine kadar dağların Akdeniz'e bakan yüzleri, halk dilinde «delice» denilen yabancı zeytin ormanlarıyla kaplıdır. Yıllarca önce bu yörede bazı araştırmalar yaparken, Silifke ile Erdemli arasındaki Toros dağları eteklerinin yabancı zeytin ormanlarıyla kaplı olduğunu gördüğüm zaman kendi kendime «buralara Roma medeniyetini ya zeytin getirmiş veya Romalılar buralarda zeytin yetiştirmiş» demiştim. Bu görüşümü, dağlardaki bentlerden deniz kıyısına uzanan taş-künkler belgeliyordu. Vadilerin içinde, eskiden ma'sara denilen zeytin öğüten ve yağ çıkaran yerleri, oralardan deniz kıyısına zeytin yağı akıtan taş künkleri görüp heyecanlanmamak kabil miydi?

Yüzyıllar önce Akdeniz kıyısına su gibi zeytin yağı akıtan bu kutsal ağaçları, yabaniilikten kurtarmak, basit bir aşılama yöntemiyle olanaklıdır. İnşallah bu temennimiz oluşur.

Zeytin ile yağının şifalı özellikleri dışında iki özelliğinden de sözsetmeden geçemeyeceğiz. Zeytin yağı, yüzyıllar boyu cami ve türbelerimize ilâhî bir görünüş verirdi. Hiç unutmam, camiler elektrikle aydınlatıldığı sırada, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bir dergide çıkmış yazısını okumuştum. Rahmetli, camilerimizin bizi Tanrı'ya daha çok yaklaştıran loşluğunu övüyor, elektriğin zeytin yağının yerini almasına üzülmüyordu. Bu arada zeytin yağının Türk güreşinin senbolü olduğunu da hatırlamadan geçemeyeceğiz.

Eski İstanbul'da

Arabalar ve Arabacılar

Istanbul halkı XVI. asır sonlarına kadar arabaya değil, hatta ata dahi binmemişti, mesafe ne olursa olsun, evi ile işi arasındaki yolu yürümüşü. Dolayısıyla arabaya binmek bir düşünce mevzuu dahi olmamıştır.

Cadde adını taşıyanlar da dâhil, İstanbul sokaklarının dar oluşu, yüzde doksan beşinin, tek araba ile tıkanması, hatta yarısından çoğuna arabanın sığmayışı bu nakil vasıtasını büyük şehrin ihtiyacı olmaktan çıkarmıştır. Binek arabası, ancak şehrin uzakça mesirelerine gitmek için kullanılmış, arabaya da istisnasız, kadınlarla küçük çocuklar bindirilmiştir. Binek ve yük arabaları iki ayrı tetkik mevzuudur, evvelâ binek arabaları üzerinde duralım.

Binek arabası, saray-ı hümayûn haremî için bir ihtiyaç olmuştur, fakat, Tanzimat adını verdiğimiz münevver mutlakıyyet devrine, XIX. asır ortasına kadar nadiren kullanılmıştır. Valide sultanlar, haseki sultanlar, hanım sultanlar şehir sokaklarında dolaştırılmamışlardır. Sayfiye, yalı, köşk ve kasırlarına harem-i hümayûn kayıkları ile gitmişlerdir. Şehir içinde dolaşan nüfuzlu valide sultanlardan Kösem Mahpeyker Sultan'la, Hadice Turhan Sultan, devirlerinin ağır hanto arabalarına mükellef ve muhteşem taht-ı revanlarını tercih etmişlerdi.

İstanbul'dan uzun yolculuklara çıkılırken de, araba bir ihtiyaç olmamıştır. Yolcu, seyahatte can güvenli için atlı olarak bir kervana katılmak mecburiyetinde bulunmuş, at yolculuğuna dayanamayanlar da develer üstünde mahfeye binmişlerdir. Müddeti, beş aydan iki yıla kadar değişen seferlere çıkan padişahlar da gaza yollarını at üzerinde almışlardır. Yalnız iki hükümdar, bacaklarından rahatsız olan Fâtihten Sultan Mehmed ile yetmiş iki yaşında gazaya giden Kanunî Sultan Süleyman, son seferinde hanto arabalara binmişlerdir.

Bu iki tarihi arabanın şekilleri hakkında kesin bilgimiz yoktur. Gayet ağır, gayet büyük, muhakkak ki ziyetli ve pek konforlu, haşmetli seyyar odalar idi; yaylı olmadıkları da muhakkaktır. Her ikisinin de şehir dışında, birinin Üsküdar, diğeri de Davudpaşa sarayında o seferler için sureti mahsusada yapıldıkları da söylenebilir. Fâtihten, sarayından Üsküdar'a saltanat kayığı ile geçmiş, Kanunî de son seferlerine çıkarken, saraydan Davudpaşa'ya kadar beyaz bir atın üstünde gitmişti, ne garip tesadüftür ki iki araba da birincisi Gebze'den, ikincisi de Zigetvar'dan sahiplerinin tabutlarını hâmil olarak dönmüşlerdi. Eski Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Halûk Şehsüvaroğlu, arabalar üzerine bir makalesinde, Kanunî'nin Zigetvar seferinde bindiği arabanın müzedeki bir

minyatürden naklen resmini neşretmiştir. Bu resim, arabanın aslı hakkında etraflı bilgi edinmek için kâfi vesika değildir; yalnız şeklini kabataslak göstermektedir. Arabanın yarı açılmış perdelerinden, Kanunî'nin kavuklu tabutu görülmektedir. Şehsüvaroğlu: «Dört tekerlekli, iki atlıydı. Üstünde yeşil kumaştan bir sâyeban bulunuyordu ve bu örtü bir yandan, iki tarafa açılıyordu. Kenar tahtaları, devrin tezmini motifleriyle süslüydü.» diyor.

Minyatürde de at gösterilmesi ne gibi zaruretten doğmuştur bilmeyiz, fakat bu ağır arabanın iki atla çekilmesine imkân yoktur. Perdesinin yalnız bir yandan açıldığı da asla kabul edilemez. Padişahın, güzergâhlardaki kullarını selâmlamasına mânidir; minyatürde yalnız bir yanın açılması tersim zaruretidir.

II. Sultan Bâyezid tahtından çekildiğinde, menfası olan Dimetoka yoluna araba ile çıkmıştı. Bu arabanın şekli hakkında da bir şey bilmiyoruz.

XVII. asır başlarında, II. Sultan Osman'ın feci ölümüne varan ihtilâlde, iki defa tahta oturtulan mecnun I. Mustafa ile anasının saraydan Et Meydanı'ndaki Orta Cami'ye, sarayın bir hasta arabası ile getirildiği rivayet olunur. Saray hasta arabaları iki tekerlekli olup, zülfü baltacılar tarafından çekilirdi. O müthiş günde sarayda bir at arabasının hazırlanmadığı kabul olunabilir. Genç Osman da, Orta Cami'den Yedikule zindanına, bir çarşı arabasına (yük arabası) bindirilerek götürülmüştür.

Bir meşhur harem arabasını XVII. asır ortasında IV. Sultan Mehmed, sevgili hasekisi Rebia Gülnûş Sultan için yaptırtmıştı. Bilgimiz, tekerleklerine varınca gümüş kaplı olduğu, bundan ötürü de «Gümüş araba» adını aldığından ibarettir. Padişah, Rebia Gülnûş Sultan'ı haftalarca devam eden sürgün avlarına, Belgrad'a kadar da Avusturya seferlerine bu arabanın içinde götürmüştü.

Haseki Sultan'ın hizmetinde müteaddit cariyeler bulunacağına göre, çok büyük ve ağır bir şey olacağı muhakkaktır. Bu arabanın şeklini tahayyül

Yazan: Reşad Ekrem Kocu,
Hayat Tarih Mecmuası, 1971, Şubat, S-22-27
Sadeleştiren: H. Veysel Güleriyüz

etmek de zordur.

İSTANBUL'DA İLK ARABALAR

Binek arabasının İstanbul içinde nakil vasıtası oluşu, Sâdâbâd'a Asafâbâd'a gidecek kibar ve ricalle mahsus bir imtiyaz olarak başladı. Paris civarında Versailles köşklere nazire olarak, köşkler, kasırlar yapılırken, yine Fransız zâdeganını taklit yolunda devrin zerafet havasına uygun, pek mükellef ve müzeyyen binek arabaları yapıldı.

Devrin şâirleri, yeni yapılan kasırlara, yalılarına, saraylara, tarih kasideleri yazarken, bu arabaları da ihmal etmemişlerdir. Meselâ Atfî Divânı'ndaki şu gazel, Lâle Devri'nin seçkin simalarından Defterdar İzzet Ali Paşa'nın çift atlı, dökemesi al çuhadan ve altın toprakla müzeyyen arabasını anlatan kıymetli bir vesikadır:

Zehî gerdüne kim aksetse hüsn-i çeşm-i ihbâne
Temaşadan dönerler dideler mir'ât-ı hayrâne
Ne dem ki olsa rengin çîba-i ile pûşide
Bakılsa dikkat ile benzemez mi kasr-ı mercâne

III. Sultan Ahmed'in iki oğlunun sünnet gününde şehzadeleri Aynalıkavak kasrından alıp, düğün yeri olan Okmeydanı'na götüren araba da altı atla çekilen muhteşem bir saray koçusu idi; perdeleri erili kumaşlardan kesilmiş, içi dışı altın yaldızlı, kitabelerle müzeyyen sâyebanın üstü de gümüş topuzlarla tezyin edilmişti.

İstanbul'da ata tercihan arabaya binen ilk hükümdar, yeniçerileri kaldırdıktan sonra II. Sultan Mahmud olmuştur. Kibar ve ricalin İstanbul sokaklarında hususî binek arabaları ile dolaşmaları ve kira binek arabalarının taammümü de onun devrinde başladı.

«NİSÂ TAİFESİ BINDİKTE...»

Hicri 1242 yılı muharreminin sonlarında (1826 ağustos sonlarında) neşredilen ihtisap ağalığı (İstanbul Belediyesi) nizâmnâmesinde, kira araba ve arabacıları hakkında şu satırlar okunmaktadır:

«Arabaları olduğu mahalde şakirt namıyla lü-

Selçuklu ve Osmanlı Devrinin Hastaneleri

Dârüşşifâlar

Prof. Dr. İng. Dr. med. habil. Arslan Terzioğlu
Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları. 1986. Birleşik Alman İlaç Fabrikaları A.Ş. İstanbul

Ortaçağ İslâm hastanelerinin günümüze kadar ulaşan hemen hemen yegâne örnekleri Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait çoğu kez Darüşşifa veya Bimarhane diye adlandırılan Türk hastaneleridir. Ortaçağ İslâm hastanelerinin yapı özellikleri hakkında bize bir fikir verdikleri için Selçuklu ve Osmanlı hastaneleri hastane tarihi araştırmaları bakımından çok büyük bir önem taşımaktadır.

Eski İslâm kaynaklarına göre ilk Selçuklu hastanesi ve medresi Selçuklu Sultanı Alp Arslan (1029-1072) tarafından Nişabur'da tesis edilmişlerdir. Ama bu ilk Selçuklu medrese ve hastaneleride, Karahanlı Türklerinin hükümdarı Tamgaç Buğra Han Abu İshak İbrahim Nasr (1051-1068) tarafından Semarkand'da tesis edilen hastane ve al-Birûnî'nin (973-1073) Kitab as-Saydala eserinde zikrettiği Gazne'liler döneminde Gazne şehrinde işletmede olan hastane gibi ortadan kaybolmuşlardır.

Bugüne kadar ulaşabilen Selçuklu hastanelerinden Halep'teki ve Şam'daki Nureddin Hastaneleri (1154), Kayseri'deki Gevher Nesibe Hastanesi ve Gıyaseddin Keyhüsrev Tıp Okulu (1206) Sivas'taki Keykâvus Hastanesi (1217), Divriği'deki Behramşah'ın kızı Turan Melik'in Hastanesi (1228), Tokattaki Gök Medrese denilen Pervane Bey Hastanesi (1275). Çankırı'da Atabey Ferruh'un Hastanesi (1235) ile Kastamonu'daki Ali b. Pervane Hastanesinin (1272) ilmi olarak araştırılması ile Selçuklu Türklerinin eski vatanları Türkistan'dan bunların haç şeklinde 4-eyvanlı planlarını ve sonradan Avrupa'da gotik mimarisinin gelişmesine yol açan kubbe konstrüksiyon özelliklerinin yanı sıra 12 hayvanlı takvimlerinden esinlenen hayvan figürleri ile ay ve güneş motiflerini birlikte Önasya'ya getirdikleri görülmektedir. Sadece, günümüze kadar ulaşan en eski İslâm hastaneleri oldukları için değil, aynı zamanda Avrupa'da İslâm kültürünün tesirlerinin en etkin olduğu haçlı seferleri döneminde işletmede oldukları içinde dünya hastane tarihi ve hastanelerin genealogisini araştırma açısından Selçuklu Hastaneleri büyük bir öneme haizdirler.

Avrupa'daki hastanelerin gelişmesinde büyük rolü olan haçlı şövalyelerinin, Rodos'tan kuzey Avrupa'ya kadar kurdukları hastanelerde, Selçuklu hastanelerinin tesirlerini, görmek mümkündür.

Meselâ Rodos'taki haçlı şövalyelerinin tesis ettikleri ve günümüze kadar ulaşan hastane (1440-1489), revaklarla çevrili iç avlusu ile Selçuklu hastanelerinden Tokattaki Gök Medrese (1277) ile Sivas'taki Keykâvus Hastanesindeki (1217) yapı özelliklerini aksettirmektedir. Rodos'taki şövalyelerin hastanesindeki hasta salonunun kemerlerine işlenmiş zambak motifleri Selçuklu tesirlerinin diğer bir kanıtıdır. Zira Selçuklu Atabeği Nureddin Zengi'nin arması olarak Şam'daki Nureddin Hastanesinde bu zambak motifi daha önce kullanılmıştır.

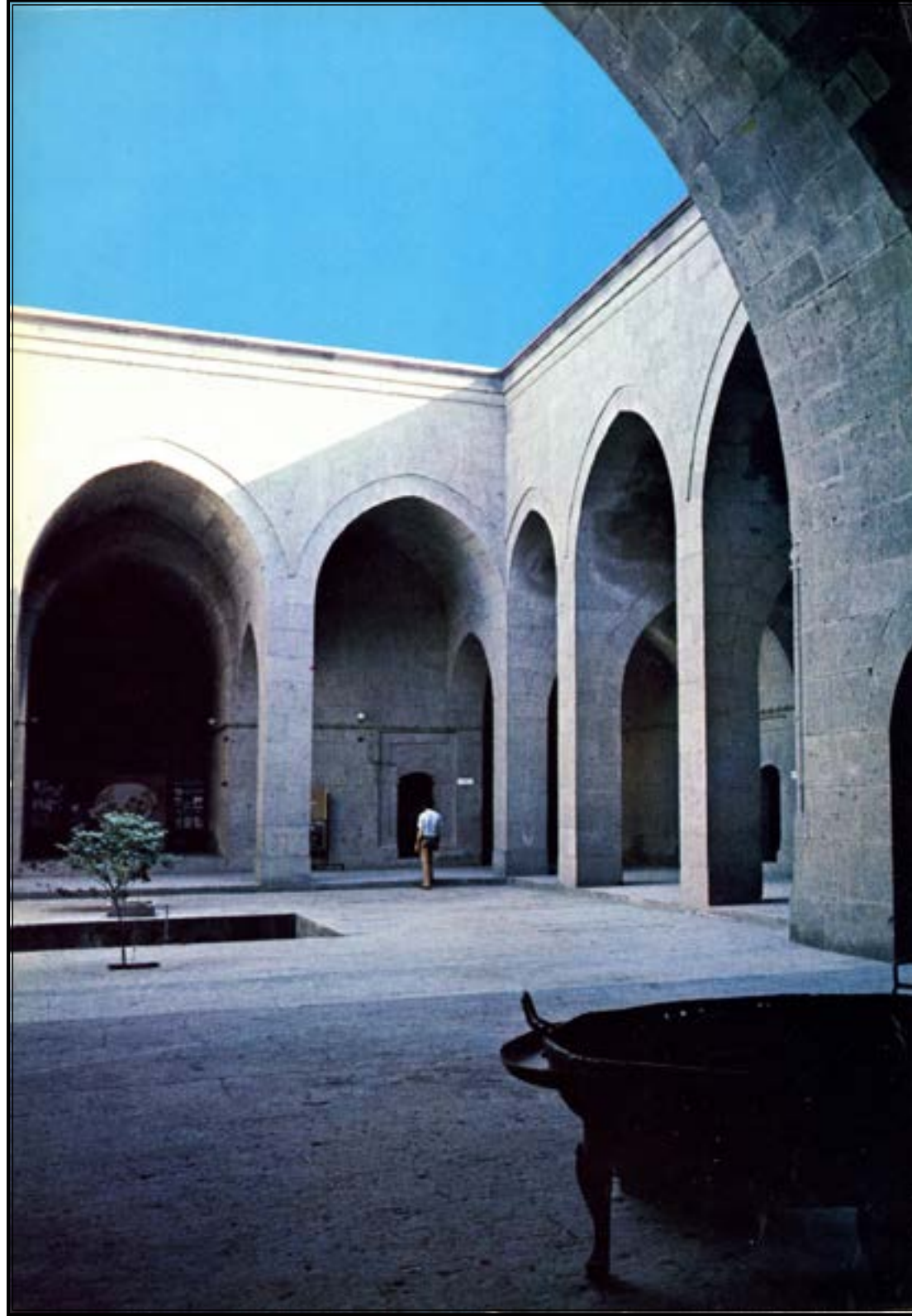
Tamara Talbot Rice'in araştırmalarına göre geç Bizans dönemine ait Trabzon'daki Aya Sofya Kilisesinin omamentleri, Selçuklular dönemine ait Divriği'deki Turan Melik Hastanesi ve camiden oluşan Külliye'deki omamentlerin tesirlerini kanıtlamaktadır.

Eski İslâm kaynaklarına göre ilk Selçuklu hastanesi ve medresi Selçuklu Sultanı Alp Arslan (1029-1072) tarafından Nişabur'da tesis edilmişlerdir.

Gerçi Moğollar, Türkistan, İran, Irak ve Anadoludaki Selçuklu ve İslâm medeniyetini çok sarstılar ama, onlar vasıtasıyla Selçuklu İslâm kültürünün tesirleri, Rusya'dan Hindistan ve Çin'e kadar yayıldı. Moğol hâkimiyeti döneminde Çin'de Selçuklu hastanelerinin örneğinde en az üç hastanenin tesis edildiği biliniyor. Bunlardan en büyüğü Kubilay Han'ın K'ai-p'ing-fu bölgesinde Ciandu'daki yazlık sarayında tesis edilen hastane idi. Moğollar döneminde Amasya'da 1308'de tesis edilen ve günümüze kadar gelen hastane de Selçuklu hastane mimarisinin bütün özelliklerini taşımaktadır.

Sadece, Selçuklu "dönemi ve sonrasında İslâm dünyasında, Asya ve Avrupa'da tesis edilen hastanelerin bir sürü mimarî özelliklerini ve hasta ya da başında klinik dersleri verilmesinin menşei değil, tıbbi olarak akıl hastalarının ilâç ve müzikle tedavisinin esaslarını da Selçuklu hastanelerinde aramak gerekir. Miguel Servet'den (1509-1553) çok önce akciğer kan dolaşımını keşfeden ünlü İslâm hekimi İbn en-Nefis'in de (1210-1288) Selçuklu Atabeği Nureddin Zengi'nin Şam'da tesis ettiği hastanede tıp tahsilini yaptığını ve sonra orada hoca olarak çalıştığında burada bilhassa belirtmek gerekir.

Moğol istilası ile Selçuklu İmparatorluğunun yıkılmasından sonra 14. ve 15. yüzyıllarda Osmanlı Türk İmparatorluğu Anadolu ve Balkan-

larda gelişip, yayılmaya başladı. Bilhassa 16. ve 17. yüzyıllarda Cezayir'den İsfahan'a, Moskova ve Viyana'dan Habeşistan ve Hind Okyanusu'na kadaryayan ve dünya tarihinin en büyük imparatorluklarından biri haline gelen Osmanlı İmparatorluğunda sadece halk için değil, ordu ve hatta saray mensupları için de hastaneler tesis edildi.

İşletmede olan Selçuklu ve Memluklu devri hastanelerinin bulunduğu yerlerde yeni hastaneler tesis etmeğe ihtiyaç duymayan Osmanlılar, bunları, vakıfları gereği işletmede bırakarak, Bursa, Edime, İstanbul, Selanik, Belgrad ve Budapeşte gibi yeni fethedilen şehirlerde yeni hastaneler inşa ettiler. Bilhassa imparatorluğun başkentini İstanbul'da çok sayıda hastaneler tesis edildi. Bunlardan ilki Fatih Sultan Mehmed tarafından 1470 de kendi adıyla anılan külliyesinin içinde tesis edildi.

İmparatorluğun en parlak devrinde inşa edilen Haseki Darüşşifası (1538-1550). Süleymaniye Darüşşifası (1552-1557), Nurbanu Valide Sultan Darüşşifası (1583), Sultan Ahmed Darüşşifası (1616) her türlü hastaların ve akıl hastalarının tedavisi ile en meşhur olanlarıdır. Bunlardan Sultan Ahmed Darüşşifası hariç, diğerleri günümüze

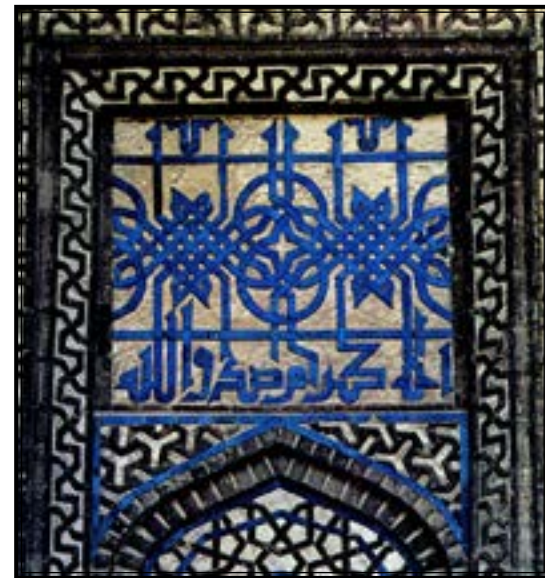
kadar iyi korunmuş bir şekilde ulaşmışlardır.

Avusturya İmparatoru Rudolf M'ninBartholomäusPetzbaşkanlığındaki elçilikheyeti ile birlikte 1587'de İstanbul'a gelen Königsberg'li eczacı Reinhold Lubenau'un anılarında belirttiğine göre, o zaman İstanbul'da 110 hastane, 515 medrese ve 625 okul bulunmakta idi. Bu hastaneler genellikle 150, büyük olanları ise 300 hasta alabilmekte, bazıları müslüman ve hristiyan ayrımı yapmadan her türlü inaniştaki hastaları, bazıları da sadece kadınları kabul etmekteydi. Başhekimlerden başka gözhekimleri, cerrahlar ve eczacılarda bu hastanelerde görevli idiler. Osmanlı hastanelerinin en bariz mimari özelliği, cami, medrese, imaret, tabhane, kervansaray, hamam, dükkanlar, çeşme v.s.den oluşan külliyelerin bir parçası olarak planlanmış olmalarıdır. Bu külliye şehir için de küçük bir şehir oluşturarak bir sosyal merkez gibi halkın her türlü sosyo-kültürel ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını karşılamakta idiler.

Eski Selçuklu dönemine ait kültürel gelenekler Osmanlılarda da devam ettirildi, ama rönesans dönemi Osmanlı hastanelerinde yeni mimari fikirlerin gerçekleştirildiği de görülmektedir. Meselâ; Bursa'daki Yıldırım Bayezid Hastane-

sinde (1394) ve Manisa'daki Hafsa Sultan Hastanesinde (1539) Selçuklu hastanelerinin mimari özellikleri görülmekle birlikte, Edirne'deki Sultan Bayezid 11 Hastanesinde (1484) ve Mimar Sinan'ın İstanbul'da gerçekleştirdiği hastanelerde yeni mimari düşüncelerin uygulanmış olduğu görülür.

Osmanlı padişahlarının Edirne ve İstanbul'daki Saraylarında Enderun mensupları, haremden Cariyeler ve Biründe da Bostancılar için sarayhastanelerinin tesis edilmiş oldukları görülür. Meselâ bunlardan biri İstanbul'da Topkapı Sarayında Bostancılar için tesis edilen "Hastalık Odası" denilen hastane idi ki bu 1832 den itibaren Cerrahhane-i Âmiri adı altında modern cerrah yetiştiren yüksek bir okul olmuştu, sonra yıkılarak ortadan kaldırılmıştı. Topkapı Sarayındaki çok sayıda hastanelerden yalnız Cariyeler Hastanesi denilen Harem Hastanesi bugüne kadar ulaşabilmiştir. Topkapı Sarayında 1 S.yüzyılın sonlarında tesis edilen ve 16. ile 17.yüzyıllarda gelişen Enderun Hastanesinin, sarayda Enderunda Ali Ufki Bey olarak yetişen Alberto Bobovio'nun 1665 de yazdığı Saray-i Enderun isimli İtalyanca eserindeki tariflerine ve planına göre, belli fonksiyonel düşünceler ön planda tutularak planlanıp inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Evvelce zikredilen Edirne'deki Bayezid II. Hastanesi ile Topkapı Sarayındaki bu Enderun Hastanesi, rönesans dönemi Osmanlı mimarlarının, hastaneleri, fonksiyonel ve rasyonel planlama esaslarına göre planlayıp inşa ettiklerinin en büyük delilleridir. Ayrıca Osmanlı dönemi Türk mimarlarının hastane planlamasında bu hastanelerde tatbik edilecek müzikle, banyo ile tedaviyi ve tehlikeli akıl hastaları gibi bazı hastaların diğerlerinden tecrit edilmelerini dikkate aldıklarında görülmektedir. Hayreddin'in 15. yüzyıl sonunda Edirne'deki Bayezid II Hastanesinde, Sinan'ın İstanbul'da 16.yüzyılda inşa ettiği hastanelerde az personelle fazla randıman almayı amaçlayan merkezî planlama ile havalandırma tekniği sahasında yeni fikirleri gerçekleştirmeleri. Osmanlı mimarlarının rönesans döneminde eriştikleri yüksek düzeyi kanıtlar. Bugünkü en modern psikiyatrik hastanelerin, alışveriş merkezi, okul, dini mabed, hastane ile birlikte küçük bir şehir gibi bir göl veya nehir kıyısında inşa edilmeleri düşüncesinin günümüzden çok önce 15. yüzyıl sonunda Edirne'deki Bayezid II Hastanesinde içine alan Tunca nehri kıyısındaki Bayezid II Külliyesinde gerçekleştirilmiş olduğu görülür. Bu bakımdan, hastaneler alanında Edirne'deki bu Bayezid il Hastanesi, Rönesans döneminde Antonio Averino Filarete'nin (1400-1469) Milano'da planlayarak gerçekleştirmeğe çalıştığı Ospedale Maggiore hastanesi kadar belkide ondan bile daha büyük yenilikler getirmekteydi.

İbrahim Müteferrika'dan önce Osmanlı'da Matbaacılık

Giambatista Toderini

İbrahim Müteferrika ve Türk Matbaacılığı, 1799

Çeviren: Rikkat Kunt

Edebiyat sevgisi, onu kolaylaştırarak Osmanlı ülkelerine yaymak isteği, devletin bakışlarını matbaanın inkâr edilmez kolaylıklarının üstüne çevirdi. Bu taht-şehir İstanbul'da çeşitli uluslara ait kitapların çok önce basılmış olduğunu Avrupalı yazarlar çeşitli yayınlarında belirtmektedirler. Tevrat'ın türlü yayınları arasında ilk beş bölümün Keldanice, Arapça ve İbranice olarak bu şehrin Musevi matbaalarında 1646'da basılan nüshası dikkate değerdir.

1488'den itibaren İstanbul'da ilk kez basılan kitap «Çocuk Dersleri» yahut «İbrani Sözlüğü» adı altında yayınlandı ve bu Wolf tarafından da İbrani Kütüphanesine (cilt: II, sayfa: 1367) geçirildi. Galata ve Beyoğlu'nda İbranice Pentateuque'in sekizer sahifelik formlar halinde beş cildi vardı. İstanbul'da Sultan Mahmut devrinde Hicri 1155'de yani Hristiyan takvimine göre 1742'de basılmıştır. İbranice metnin yanında, fakat daha dar bir sütünde, İbranice hurufatla yazılmış, İspanyolca çevirisi ve sahifenin altında Haham Salomon Rasci'nin notları görülmüyordu. Rahip De Rossi'de bundan bahsetmemektedir. Andre Gottlieb Masch'nin de bu baskıdar

haberdar değildi.

Ermeni kiliselerinde ve evlerde yapılan araştırmalarda, İstanbul'da basılan kitaplar bulunmuştur. Birçoklarından bahsetmeden geçip, Aziz Yahya'nın İncil'inin Aziz Chrysostome tarafından yapılan şerhiyle yetineceğiz. Bu kitap Milâdın 1737 senesinin karşılığı olan Ermeni takviminin 1186 senesinde basılmıştır. Ermeni Patriği Mose II, Tevin şehrinde 551 senesinde Ruhban Meclisini toplayarak ve astronomiyeye dayanarak o seneyi Ermeni takviminin başlangıcı olarak tespit etmişti. Paskalyanın ve başka dini bayramların her sene kutlanmasını sağlamak için sağlam bir takvim yapmıştı.

İstanbul'da doğmuş olan Dom Cosme de Carboğnano tarafından Ermenice şiirle anlatılan havarilerin mektupları de vardır. Bunlar da Hristiyan takvimine göre 1704 de basılmıştı. Yazarı dinlerinden ayrılan Ermenilerin tertipledikleri katliamda Hazreti isa'ya imanını perçinleyip şanlı bir şehit olarak ölmüştür. Ermenice basılmış kitabının sonunda bu eseri imparator Jüstinien zamanında ve altıncı yüzyılda yaşamış olan büyük filozof ve şair, mukaddes Roma kilisesinin pis-

kopos vekili Arator'u taklit ederek yazmaya teşebbüs ettiğini söylüyor. Ermenice basılmış olan bu kitap el yazması olarak Lâtinceye çevrilmiştir. Musevi ve Ermeni matbaaları, İstanbul'da kitap basmakta idiler.

Bu son zamanlarda Rum matbaası fazla bir şey yapmamıştı ve devam da edemedi. Fener'deki, Patrik Patrik Samuel'in matbaayı işletebildiğini, fakat ne yazık ki masrafı fazla ağır olduğundan şimdi terk edilmiş ve çalışamaz bir halde olduğunu ifade etmiştir. Fener'de Saint - Michel - Archange Kilisesine bağlı Rum papazlarının kitaplığında bulunan Rumca baskıların hepsi Venedik, Paris, Leipzig ve Ulah matbaalarında basılmış eserlerdir. Dini kurallara ait olanların Venedik'te, ilme ait olanların Paris'te, birçokları Leipzig'de ve bilhassa Ulahların memleketinde Babial'nin belirlediği ve orasını idare eden Rum Prensinin idaresi altında basılmış oldukları anlaşılmaktadır. Fakat bunların hepsi sadece dini kitaplardır. Bu arada İstanbul'da topalnan Photius Ruhban Meclisinin metinleri dörder yapıkları formlar şeklindeydi.

Muhteşem Süleyman'ın oğluna adadığı , muhteşem eser

Şehzade Camii

Kamuni Sultan Süleyman, genç yaşında ölen sevgili oğlu Şehzade Sultan Mehmed'in ruhunu şad etmek ve hatırasını yaşatmak için bu camiyi ve külliye yapıtırmıştır.

H.Veyssel Güleriyüz

Şehzade Mehmed Camii, Fatih ilçesinde, İstanbul Büyükşehir Belediye binasının tam karşısındaki alanda bulunmaktadır. Cami, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, oğlu Şehzade Sultan Mehmed için Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir ve Sinan'ın ilk büyük camisidir ve en büyük üç camiden biridir. Diğerleri Süleymaniye (1550-1557) ve Edirne'de Selimiye (1568-1574) dir.

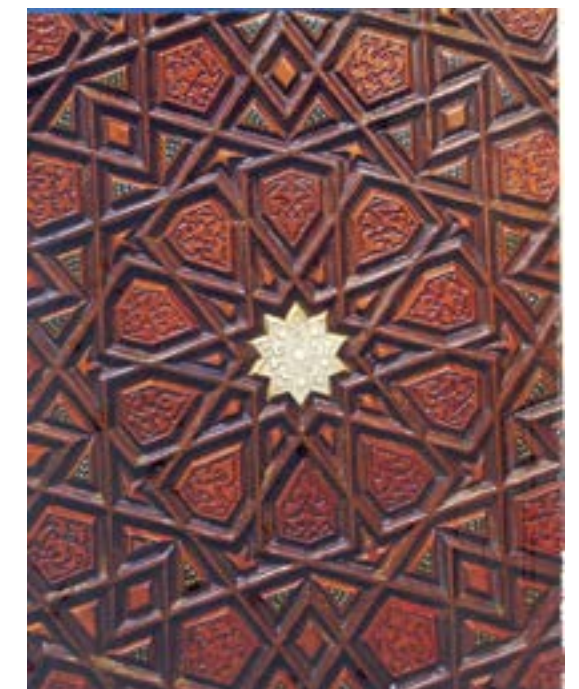
Kamuni Sultan Süleyman, genç yaşında ölen sevgili oğlu Şehzade Sultan Mehmed'in ruhunu şad etmek ve hatırasını yaşatmak için bu camiyi ve külliye yapıtırmıştır. Caminin kible tarafındaki avlusunda Şehzade Mehmed için bir türbe yaptırdığı gibi, külliye bir medrese, bir imaret, bir tabhâne ve bir de sıbyan mektebi eklenmiştir. Beş yıl süren külliye inşasına 1543 yılında başlamış ve 1548 yılında tamamlanmıştır. 50 yaşında iken Osmanlı İmparatorluğunun baş mimarı olan Mimar Sinan Ağa'nın yaptığı ilk selâtin cami Şehzade Camisidir. Şehzade Camisi, 1548'de ibadete açıldığı sırada Sinan 68 yaşında bulunuyordu.

Bir rivayete göre, caminin yeri, Bizans'ın kara ve deniz kale duvarları ile çevrilmiş bir üçgen şeklinde olan eski İstanbul yarımadasının tam göbeğine rastlamaktadır. Külliye, "Eski Odalar" olarak anılan "Acemi Oğlanlar Kışlası" olan bu İstanbul'daki ilk yeniçeri kışlasının karşısındaki arsaya yapılmıştır. Zamanımızda Eski Odalar'dan eser kalmadığı gibi günümüzde de bu arazide çeşitli yapılar bulunmaktadır. Acemi Oğlanlar Kışlası, günümüzde İstanbul Büyükşehir Belediye binasının bulunduğu yerden Vezneciler'e doğru giden yol üzerinde bulunmaktaydı. Bu kışlanın hemen yanı başında olan Acemioğlanlar Kışlası Hamamı bir süre özel mülkiyetle çalıştırıldıktan sonra üzerine büyük bir bina inşa edilmiş ve burası bir çarşı hamamı olarak "Acemoğlu Hamamı" adıyla

la kullanılmıştır.

Caminin bulunduğu yer, günümüzde "Şehzadebaşı" olarak anılmaktadır. Şehzadebaşı caddesinden Vefa tarafına doğru giden Dede Efendi sokağına sapıldığında, Şehzade Camii'nin kışla tarafındaki avlu duvarının köşesinde, yeşil porfirden bir sütun bulunmaktadır. Bu sütunun Mimar Sinan tarafından şehrin göbek noktası olduğunun nişanı olarak konduğu söylenilmektedir. Dede Efendi sokağının diğer köşesinde ve Şehzade Camii'nin arkasındaki diğer cami, medrese ve sebilden oluşan külliye, Lâle Devri'nin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın hayratıdır. Avlusunda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın kabrinin de bulunduğu cami "Dârülhadis Mescidi" adı ile bilinmektedir.

Şehzade Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman'ın büyük bir aşk ile bağlandığı Hürrem Sultan'dan doğmuş ilk oğludur. Bir rivayete göre, Kanuni Sultan Süleyman, «Şehzadeler güzidesi» dediği Mehmed'i, büyük kardeşi ve "Âli Osman Kanunu" gereğince tahtın vârisi Şehzade Mustafâ'nın yerine vefâht ilân etmek istiyormuş. Fakat Şehzade Mehmed'in

Osmanlı devrinin itfaiyecileri...

Tulumbacılar

İstanbul'un sorunlarından en önemlisi yangındı. Şehrin baştan başa ahşap olan binalarından biri tutuşunca, alevler çok kısa zamanda çevresindekilere erişerek o semti tümüyle kül yığını haline getirirdi. 336 yıl içinde İstanbul'da 44 bin binanın yanmış olduğunu, yapılan istatistiklerden öğrenmiş bulunuyoruz. 1865'te Kumkapı yangınında 1903 bina, 1875'te Üsküdar yangınında 687 bina, 1890'da Pendik yangınında 1200 bina, 1908'de Çırçır yangınında 1500 bina, 1911'de Aksaray yangınında 2400 bina, 1912'de Ayasofya yangınında 885 bina yanmıştır. 1918 yılındaki yangın ise yangınların en büyüğü sayılmaktadır. O yıl Cibali-Altımermer yangınında yanan bina sayısı 7500'e yakındır. 1954'te Kapalıçarşı yangınında 1364 dükkân harap olmuştur.

İşte küçük bir kıvılcımın zararlarını azaltmak amacıyla bir çare düşünülmüş

H.Veysel Güleriyüz

ve I. Abdülhamid devrinde 1781 yılında oluşan ve tam elli saat süren meşhur Cibali yangınından sonra Nemçe devletine baş vurularak:

«Yabancıların ki gibi araçlı itfaiye alınmasına karar verilmesi» düşünülmüştü.

Bunun üzerine Nemçe'den gönderilen David isimli bir Fransız Yahudi'si mühendis, bilinen çardaklı tulumbayı yapmıştır, Türkiye'de modern itfaiyeyi kuran bu adam sonraları din değiştirerek. Gerçek ya da Küçük Davud Ağa ismini almıştır.

Dört teneke su ile doldurulan bu ilk tulumbalar ihtiyaca cevap veremiyordu. Gerçekten 1864 Hocapaşa yangınından sonra 1870'te oluşan Taksim yangını da patlak verince, bu kez Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Francis Jozef'e başvurularak, bu işte yetenekli bir kimse istendi. Macar asilzadelerinden Kont Zeçini'yigönderdiler.

Ailesiyle birlikte İstanbul'a gelen bu mişiye, ferik rütbesiyle itfaiye komutanlığı verildi. Kont Zeçini 1827'de kurulmuş olan yarı askerî itfaiye teşkilâtını, 26 Eylül 1874'te dört taburlu bir alaya ve bir de Bahriye taburuna dönüştürmekle görevine başladı.

Önemli yenilikler arasında, erlerin başına cılanlanmış deri enselikli piriñç kasklar, bellerine kancalı kayışlar ve baltalar verildi. Ayrıca tulumbaları at koşulu hale getirdi. Kendisi başta olmak üzere Taksim Talimhane'de ve Beyazıt'ta Bâb-ı Seraskerî (Bayezit Meydanı) meydanında, erlerine eğitim yaptırırdı. Yangın haberi duyulur duyulmaz, acı acı boru sesleri arasında beş, altı kişilik arabalar hemen harekete geçerdi.

Çiçek, Türk şiirinde ayrıcalıklı bir yer tutar. Türklerin çiçeğe karşı gösterdikleri düşkünlük, Türk ruhunun asalet ve güzel huyunun en belirgin bir şahididir. Kumaşlarımızda, halılarımızda, çinilerimiz-

de, tahta ve bakır işçiliklerimizde, çiçek, hemen hemen, en önemlisüsleme örneği olmuştur. En gösterişsizbir Türk evinin bahçesinde, birkaç çiçek, penceresinde üç, beş saksı bulunmuştur.

Kütüphanelerimizde Türk çiçekçiliğine aitdeğerli eserler vardır. Birkaçını şöylece gözden geçirelim:

Tabip Mehmed Aşki'nin «Lâle İsimleri» adındaki eseri, 18. yüzyılda Lâle Devri'nin değerli bir belgesidir. El yazması bu eserde, sonradan eklenenlerle beraber 1350 lâle adı vardır. Sadece Tabak Ata isminde bir lâle meraklısı 401 lâle üretmiştir. Devrin meşhur lâlecileri olarak başta Şeyhülislâm Velî Efendi olmak üzere, İzzet Ali Paşa, Said Mehmed Paşa, Şeyh Mehmed Lâlezârî, Kaptan Tanburî Paşa, Üsküdar-ı Baltacızâde Mustafa Çelebi, Eyüplü Fezullah Ağa, Lüleci Hacı Mustafa Çelebi, Beşiktaşlı İbrahim Ağa gibi 124 kişinin ismi kitapta yer almaktadır.

KÖŞKLÜLER

Yangını önce Galata ve Bayezit kulesindeki gözcüler görür ve yangın «Köşklü» aracılığıyla çevreye ilân edilirdi. Bu kulelerin iki yanına gündüzleri sepet, gece de fener asılırdı. Bunlar yangın Beyoğlu tarafında ise tek, İstanbul tarafında ise çift olurdu. Yangın işaretini gören ve bu işle görevli topçular, hemen yedi parça top atardı. Böylelikle yangın ilân edilmekle beraber çevreye de bir korku sarmış olurdu. Köşklü mahallelere dağılarak bekçilere haber verir, onlar da demir uçlu sopalarını yere vura vura mahalleliye duyururdu.

Köşklüler, hızlı koşabilen kabadayılardı. Başta eğik fes bulunur, asker biçimi kısa ve kapalı yakalı, parlak düğmeli kırmızı ceket giyerlerdi. Pantolonları-

Yangını önce Galata ve Bayezit kulesindeki gözcüler görür ve yangın «Köşklü» aracılığıyla çevreye ilân edilirdi.

nın siyah bol paçaları, karakaçan denilen tulumbacı yemenisinin üzerine dökülürdü.

Enli kol kapaklarının kıvrık yırtmaçları altından sarı atlas astarını göstermek, zamanın külhanbeyi modasıydı. Elde ucu süngü gibi parlayan bir kargı ve bu kargının koştukça sallanan püskülleri vardı. Geceleri de işkembe fener dedikleri muşambadan akordeon biçimi fener taşırlardı.

Bunlar kulelerden bir çıktılar mı, belirli yerlerdeki bekçilere veya büyüklerin evlerine koşarlar, kırk, elli adım kala naravı basarlar.

— Aaaayt, beyefendi, beyefendi, Galata'da Kalyoncu kulluğunda!...

Yoldan geçenlerin «Uğur ola» demesi lâzımdı. Yoksa «Yangın nerede,» denirse, cevap olarak okkalı bir küfür yerlerdi. Sonra bekçiler bu göreve sokak aralarında devam ederlerdi. Yangın çıkan mahallenin sakinlerinden damlarına çıkıp tedbir olarak ıslak kilim, halı sarkıtanlar görüldüğü gibi pencerelerinden Hilye-i Şerif, En'âm asanları da olurdu.

Çevreyi saran polisler arasında Zaptiye Nazırı (İç İşleri Bakanı) ve diğer paşalar, arada bir saraya durumu bildirir raporlar gönderirlerdi:

«Harik müskiyyül hitam oldu. Marzi-i hümayunlarına münafi hiç bir vaka görülmedi.»

«Müterakimin kâffesi dağılmıştır. İtfaiye-i hümayununuz begayet cansiperane bezlü gayret üzereler.»

Önemli yangınların sonucunda, ertesi günkü gazeteler yargından geniş olarak söz ederlerdi:

«Merkez ve Birinci Fırka-i hümayun kumandanı, müşiran-ı izamdan... paşa hazretlerine murassa iftihar nişanı zîşanı... Zaptiye nazırın maali müzahiri paşa hazretlerine bir kıta murassa

Osmanî.Yaver-i hususi paşalar, mutasarıf beyler, polis müdürü ve serkomiserlerin de ya rütbeleri terfi, ya da rnevcut nişanları tebdil kılınmıştır...»

KLASİK BİR TULUMBA TAKIMI

Esas konumuzu oluşturan mahalle tulumba takımları Bizans devrinden kalma sarnıçlardan, kuyulardan ve sık sık akma olan çeşmelerden kova, kazan ve güğümlerle su alırlardı. Takımlar, tulumbacı meclisince seçilen ağalar tarafından yönetilirdi. Per zaman resmi elbiseli olan bu kişiler, takımlarını at üstünde izlerdi.

Tulumbacıların kıyafeti, yaz, kış başlarında keçe külah, takke, kefiye veya baş açık. Üstlerinde bir fanila, altlarında diz kapaklarını biraz aşağı geçen dizlik. Ayaklar çıplak, yalnız kışın ve yağışlı havalarda, dikişli yemeni. Bu yemenilerden en iyisini son zamanlarda Çeşme meydanında Şakir Usta ile Ali Baba imal ederdi. Giyimler takım olarak tekdüzeydi. Örneğin Çeşmemeydanlılar kırmızı fanila, beyaz dizlik giyerdi.

O devrin tulumba takımlarını bir bakıma şimdiki futbol takımlarıyla kıyaslayabiliriz. Gerçekten sürekli olarak birbirleriyle bir yarışma halinde bulunur; halk da şu veya bu takımı tutardı.

Takım: İki öncü, diğer ikisi de arççı olmak üzere dört kişiden oluşurdu. Bunların gerisinden değiştirici diğer takımlar gelirdi.

Baş Reis: Koğuştta sandık kalkarken takımları adamına göre tayin edip, yangına giderken de at üzerinden en geriden gelmek suretiyle takımının düzenle gidişini kontrol ederdi.

İkinci Reis: Sandığın yanında, bir eli sandığın kenarında olduğu halde koşar ve yorulan takımı seslenmek suretiyle değiştirirdi.

Sadr-Âzam'lar

صدر اعظم

Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve Kıyafetleri
Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325 (M.1907)
Osmanlıca'dan çeviren: H.Veysel Güleriyüz

Osmanlılarda başvakil sayılan sadrazamlar başlarına yarım endazedden (yaklaşık 30cm) uzun ve alt tarafı dört köşe şeklinde külah giyip, üzerine çok ince Hint tülbenti sarar ve sağdan sola doğru dört parmak genişliğinde sırma işleme şerit bağlardı ki buna (kallavi) denirdi.

Osmanlı devletinde birinci sadrazam Sultan Orhan'ın büyük kardeşi Alaattin Paşa'dır. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatları zamanına kadar sadrazamlara «vezir-i evvel (birinci vezir)» denilir ve bundan başka vezir-i sani (ikinci vezir) ve salis (üçüncü) ve rabi (dördüncü) ve hamis (beşinci) isimleriyle dört vezir daha bulunurdu. Vezir-i azam da denilen birinci vezirden sonrasına saray divanında, kubbe altında toplanma ve müzakere yapmaları nedeniyle «kubbe vezirleri» de denilirdi. Kubbe vezirlerinin barış zamanında divan-ı hümayunda (*) bulunmaktan başka bir görevleri yoktu. Bunlar uzun süre beyler-beyliklerde görevlendirilerek şöhret ve kudret kazanmış devlet görevlilerinden olup çoğunluğunun üç-dört bin kişi kadar daire memuru bulunurdu.

(*) *Divan-ı Hümayun: Halkın dâva ve şikâyetlerinin dinlenip halledildiği, devlet meselelerinin görüldüğü padişah huzuru.*

Vezir-i azamlar, Fatih zamanına kadar Çandarlı sülalesinde kalmış iken sonraları vezirlerin eskiliklerine ve ehliyetlerine göre veirlmeye başlamıştır.

Fatih devrinde Mahmud Paşa ve Kadın Ahmed Paşa, İkinci Bayezid Han devrinde Hersek-zade Ahmed Paşa ve Hadım Ali Paşa ve Selim Han'da Hadım Sinan Paşa ve Piri Paşa vardır. Kanuni'de İbrahim Paşa ve Rüstem Paşa ve İkinci Selim Han devrinde Sokullu Mehmed Paşa ve ondan sonra da Koca Sinan Paşa, Fenhad Paşa vezirlik ve sadrazamlık makamına kavuşarak büyük şöhret kazanmışlardır.

Kanuni devrinde İbrahim ve Rüstem Paşalar çok yüksek nüfuz ve bağımsızlığa kavuştuklarından bu devirden itibaren vezir-i azamlara «sadrizam» ve «vekil-i mutlak» denilmeye başlamıştır.

Sadrizamın ölümü veya azledilmesi

durumunda ikinci vezirin sadrazamlığa geçtiği ve diğer vezirlerin sırasıyla rütbelerinin yükseldiği bilinmektedir.

Sadrizamlar kendi konaklarında hükümet görevlerini yaparlardı. İstanbul baş şehir olduktan sonra sadrazam konaklarına «paşa kapısı» ve «bâb-ı âsafi» ve «bâb-ı âli» denilmeye başlamıştı. Geçen zaman ile bâb-ı âli bir resmi daire olarak Kabul edilmiş ve sadrazamların aileleriyle birlikte orada ikametleri adet yapılmış ise de sonraları harem dairesi tümüyle kaldırılarak bâb-ı âli sadece devlet dairesi olmuş ve bütün kalemler ve memurlar orada toplanmıştır.

Vezir-i azamlara Abbasi'de halifelüğünde geçerli olan adete uyarak mühr-ü hümayun (*) verilir idi ki bu adet bugün dahi caridir.

(*) *Mühr-ü hümayun: Padişah mühürü, mübarek mühür.*

Ancak eskiden beri mührü hümayun yüzük üzerine kazanmış olduğundan veziri azamlar onu parmaklarına takarken sonradan altından örme kese içerisine konulduğundan ceplerinde taşımaya başlamışlardır.

Sadrizam barışta ve savaşta ordunun da başıydı. Sefere çıkıldığında «serdar-ı ekrem (baş komutan)» ünvanı alıp İstanbul'dan teşebbüs ve hareketten kırk gün önce padişahın huzuruna kabul olunurdu. O günden itibaren sefer Rumelide olduğuna göre Edirne kapı dışında ordugah kurulup bütün askeriyeye sınıfının çadırları sırasıyla sadrazamın otağının çevresine ve sadrazamın tuğları otağının önüne dikilirdi. Otuz gün sonra alay ile sadrazam ordugaha çıkıp zafer için dua okunur ve kurbanlar kesilirdi. Anadolu askeri karadeniz ve akdeniz boğazlarından (Boğaziçi ve Çanakka- le boğazı) geçip Edirne'de, Mısır ve Şam askeri de Selanik'e çıkıp orada ilerideki Osmanlı ordusuna katılırlardı.

Sadrizam sınıra geldiğinde uygun bir yerde ordugah kurarak askeri hareket planını düzenler ve henüz orduya gele-meyen askerlerin katılmasını gözetirdi. Orduya gelenler soldan itibaren sırayla alay gösterir, yani sadrazamın önünde bir resmi-geçit yaparlardı.

Bu sırada büyüklük göstermek ve debdebe için subaylar ve komutanlarca «kapusu mükemmel» deyimine seçilme nedeni olarak askerler ve benzerleri arasında pek çok şereflendirme ve övünç nedeni olduğundan özellikle ilk kez ordugaha gelenlerce büyük bir debdebe ile alay göstermeye çok özen ve dikkat gösterilirdi.

Sadrizam İstanbul'u terk etmezden önce vezirlerden biri kaymakam tayin edilerek görevi bunun tarafından vekilen yapıldığı gibi beraberinde giden vezirlerden biri de komutan olarak görevlendirilirdi. Savaşta sadrazam, peygamber sancağının korunması ile görevlendirilen nakib-ül-eşraf (*) ile beraber ihtiyatta kalıp askeri cenahlardan birinin komutasına memur eder ve savaşın genel yönetiminden kendisi sorumlu tutulurdu.

(*) *Nakib-ül eşraf: Peygamber soyundan olanların işlerine bakmak üzere kendi aralarından atanan görevli.*

Sadrizamın maiyetinde yüksek rütbeli subaylardan oluşan bir divan yani bir meclis bulunur gereğinden sadrazamın otağında toplanarak müzakere ve savaşın durumu hakkında fikir yürütürler ve savaş sırasında gereğinde at üstünde bile toplanırlardı ve deneyimli kişiler bile divana çağırılarak gereğinde oylarına baş vurulurdu.

Gerek yürüyüşler ve gerek savaş hakkında kararlaştırılan düzen bugünkü ordu ve tümen emirleri türünde özel tezkereler ile subaylara bildirmesi usul-dendi. Komutanların sözlü emir vermesinden çok yazılı olarak tebliğ vermelerine özellikle önem verilirdi.

Ordu komutanı baş komutanın koldan ayrı bir kolada görevli olduğunda komutan o emri alınca bir önemli bir askeri hareket yapmaya başlayamaz ve durumun zorluğu nedeniyle ile çabucak önemli bir karar vermek sorunda olduğu zaman maiyetindeki yüksek rütbeli subaylardan oluşanlarla bir toplantı yaparak onun sonucuyla hareket eder ve durum hemen baş komutana arza teşebbüs ederdi.

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

Şehrin Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar

Yazan: Prof. Dr. Celal Esat Arseven
Günümüz Türkçesine Çeviren: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Karolide Efendi tarafından tercüme edilip Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nda yayınlanan Kristovulos'un «Târih-i Sultan Mahmud Hân-ı Sâni» sinde şu satırları okuyoruz.

«Fetih sırasında Baltaoğlu padişah emri ile gemilerinin bir kısmını alarak Prin-kipos adasının üzerine hareket etti. Adada sağlam bir kale ve kalenin içerisinde otuz adet zırhlı yabancı asker vardı. Bu kale kuvvetle kuşatılarak getirilen toplar ile dövüp saldırarak surun bir tarafı yıkıldıysa da yapılan çalışmalar fayda sağlamıyarak feth edilemedi. Kalenin içerisine ateş edil-

Heybeli Ada'nın Büyük Ada'dan görünüşü.

mesi, padişah tarafından emredildi ve sonunda kale alındı.» denildiğine göre Büyük Ada'da eskiden bir kale olduğu anlaşıyorsa da günümüzde böyle bir kalenin harabesi görülmemektedir. Burası, maden tarafındaki İrini Manastırının bulunduğu yer olsa gerektir.»

Büyük Ada'da birkaç manastır daha vardır. Bunlar sonradan onarılmışlardır. Bursa yönüne bakan en yüksek tepedeki «Aya Yorgi» manastırır. «Hristos» tepesi denilen İstanbul tarafındaki tepede de bu isim ile bir manastır ve Kartal'a karşı olan deniz kenarında da «Aya Nikola» manastırı vardır.

Yerleşik olmayan diğer küçük adalar bile tarihi olaylara sahne olmuşlardır. Büyük Ada'nın Aya Nikola Manastırı karşısında bulunan ve «Terebintos» (Terebinthos) denilen adaya İmparator «Romen le Kapen»'in (Romanos Lakapenos) oğlu Konstantin (Konstantinos) 945 yılında babası tarafından sürgün edilmişti. «Patrik Teodos (Theodos)» bile 1183 yılında İmparator «Andronik Komnen»'in (Andronikos Komnenos) emriyle bu adaya kapatılmıştı. Kınalı ve Burgaz arasında bulunan ve «Oksiya (Oxya)» (Sivri) denilen Hayırsız Ada İmparatoriçe Teodora'nın (Theo-

dora) oğlu olduğu iddiasında bulunan «Gebon»'un sürgün yere olmuştur. «Nikeforiçes (Nikephoritze)» isimli zalim Akağa bile gözleri çıkarıldıktan sonra bu adaya atılmıştır.

Orada Patrik Anastas (Anastase) tarafından yapılan bir küçük kilis vardı.

«Plati» (Yassı) Ada bile sürgün yeriydi. 860 yılında «İgnas Rangabe (İgnace Rangabe)» isimli patrik tarafından yapılan kilisenin kalıntıları günümüzde görülebilmektedir. Bu dada Yunanlılar zamanından meşhur olan yeraltı zindanlarının kalıntılarına bile rastlanılmaktadır ki buralara konulan mahkumlar ölünceye kadar orada bırakılırdı.

Patrik «Vasil Bardas (Basile Bardas)» Sekizinci Konstantin'in (Konstantinos) emriyle zindanlardan birine kapatılmıştı.

Adalar İstanbul'a yakınlığı nedeniyle her zaman düşman ve korsan saldırılarına uğramıştır. Lâtinlerin Bizans'ı feth etmeli sırasında «Dandolo» adaları yağmalanmıştı.

Mösyö Şalomberje (Schlumberger) adalara ait yazdığı eserde diyor ki:

«Andronik Komnen'in (Andronikos Komnenos) ve daha sonra ihtiyar Andorik Paleolog'un (Andronikos Palaiologos) hükümdar olduğu zamanlarda Lâtinler bu adaları işgal ederek oradaki manastır ve evleri yaktılar. Venedikli Kandiye korsanları Büyük Ada'daki binaların hemen hepsini yakarak içerindeki esir aldılar ve sonra rahipler ve halktan oluşan bu esirleri gemilerine doldurarak İstanbul'un kaleleri önüne geldiler. Esirleri çıplak olarak gemilerinin direklerine bacaklarından astılar ve İstan-

bul Rumlarının karşısında kamçıldılar. İmparator ihtiyar Andronik (Andronikos) bu esirleri kurtarmak için hazinesini boşalttıracak Lâtinler'e önemli miktarda ödeme yapmak zorunda kaldı.»

5

Surlar ve Kuleler

İmparator Konstantin'in (Konstantinos) yaptırdığı sur, İstanbul'un yalnızca beş tepesini çevreliyordu. Bu sur Samatya yakınından başlayıp Ese Kapı Camisi (71) yanındaki eski Yıldızlı Kapı'ya gelirdi ki bu kapının ismi daha sonra Yedikule'deki Yıldızlı Kapı'ya verilmiştir. Oradan Diyos (Dios) manastırı yakınından ve Likus (Lycus) (Bayram Paşa ve Yeni Bahçe Deresi) vâdisinden geçerek Fatih tepesine çıkar ve oradan da Plate Amazi (Platea Mesa) denilen Unkapanı kapısına inerdi. Bu surlardan günümüzde ancak bazı duvar parçalarına rastlanılmaktadır.

(71) Cerrahpaşa hastanesi yanında bulunan ve uzun süre harabe halinde duran ve 14. yüzyıla ait bir kiliseden çevrilen Ese Kapı Camisi (Diğer adı İsa Kapısı Mescidi'dir) 2018 yılında yeniden yapılarak ibadete açılmıştır. Yanında İbrahim Paşa medresesi bulunmaktadır.

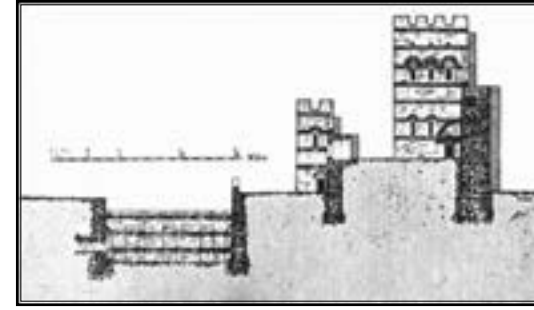
Konstantin (Konstantinos) bu surun korunmasını kırk bin adetlik Got askeri müfrezesine bırakmıştı.

Daha sonra İkinci Teodos'un (Theodosios) hükümdarlığı zamanında bu surun dışında oluşan mahalleleri de şehir içine alarak korumak gerektiğinden surun genişletilmesi gerektiği görüldü.

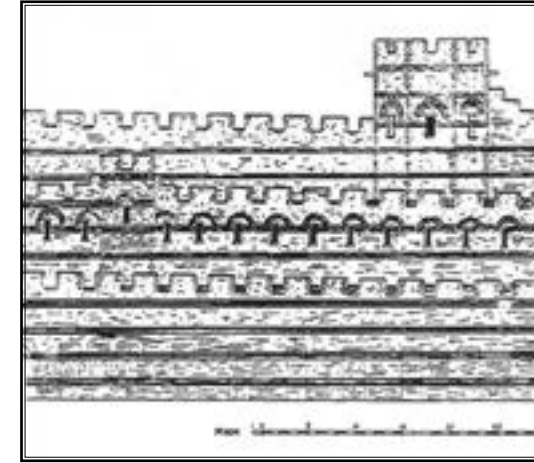
O devirde İstanbul valisi olan Antamiyus (Anthemios) 412 yılında bir iç duvar yaptırdı. Daha sonra bu duvar depremden etkilendiğinden, 447 yılında Sirus Konstantin (Cyrus Konstantinos) isimindeki vali de bu duvarları tamir edip bir kat duvar daha eklettirerek, hendekleri biraz daha ileriye açtırdı. Günümüzde gördüğümüz sur ve henekler bunlardır.

Mösyö Şalomberje (Schulumberger) eserinde diyor ki: «Bu surlar Roma surlarından daha muhteşem daha şişsel ve daha heybetli, Karkason (Carcassonne) ve «İak-Mort» (Aigues Mordes) şehri surlarından daha geniş ve daha önemlidir.»

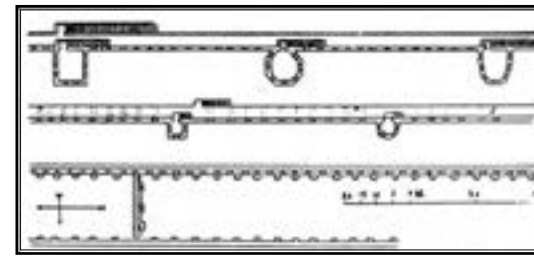
Şehri koruyan bu surların tümü bir üçken şekildedir. Deniz tarafında bulunan duvarlar kulelerle güçlendirilmiş yalnızca bir sıra surlardan oluşmaktaydı. Oysa ki kara tarafında bulunanlar daha önemli ve daha sağlamdı. Sekizgen, altıgen ve kare olan bu kuleler, su dolu geniş hendeklerle desteklenmiş üç sıra sa-

Sağda üçüncü sur ve kuleleri, ortada ikinci sur ve kuleleri ve solda ise birinci savunma hattı hendeği. İstanbul'un kara tarafında İkinci Teodos (Theodosios) surlarından bir kısmının kesiti. [Milince'nin (Millingen) eserinden]

İkinci Teodos surlarından aynı kısmın ön taraftan görünüşü. [Milince'nin (Millingen) eserinden]

İkinci Teodos surlarından gene aynı bölümün plânı.

runma duvarlarından oluşmaktaydı.

Marmara'nın suları Yiyi (Pigi) (Balıklı) kapısına kadar hendekleri doldurduğu gibi Haliç suları da Velakerna (Blakhernae) sarayı yakınında bulunan bir köprüye kadar ulaşırdı. Bu iki noktadan itibaren zeminin deniz seviyesinden daha yukarıda olması nedeniyle hendekler yağmur sularıyla dolardı. Savaş zamanında hemen yıkılan ahşap köprülerle iki kıyısı birbirine bağlanmıştı. Askeri kapıların önlerinde köprü yoktu. Günümüzde bulunan taş köprüler İstanbul'un fethinden sonra yapılmışlardır.

Teodos (Theodosios) tarafından yaptırılan duvarlar, Marmara Denizi kıyısından Velakerna (Blakhernae) sarayına kadar uzanıyordu. Tekfur sarayı ile Haliç arasında bulunan kısım diğerlerinden daha fazla güçlendirilmiştir. Velakerna (Blakhernae) sarayı dört sıra duvarla çevrelenmişti. İç duvar, saray yeniden

inşa edildiği zaman, Anastas (Anastase) tarafından yapılmış ya da Avarlar'ın hücumuna dayanabilmesi için şehri güçlendirmiş olan Herakliyus (Heraklios) tarafından yapılmış olması olasıdır. Bu son olasılık daha güçlüdür. Dördüncü sıra korunağı oluşturan sur dizisi bir taraftan Mahkeme (şimdiki Tekfur Sarayı) binasına ve diğer taraftan İzak Lanj'in (İsa-ak l'Ange) kulesinde uzanan, sağlam bir şekilde yapılmış duvarlardan ibaretti.

Velakerna (Blakhernae) tepesi bir duvarla iki bölüme ayrılmıştı. Birincisi saray ile Kaligarya (Caligaria) mahallesini içermekte, ikincisi de Haliç'e ulaşan bölümünü içeriyordu. Bu son bölümde Panaiyakon Velakerna (Panaiyakon Blakhernae) ile «Aya Nikola» ile «Aya Periskos (Priscus)» ve Aya Petro ile «Ayo Markos» kiliseleri vardı ve Herakliyos'un (Heiraklios) hükümdarlığı zamanında yapılan iki sıra duvarlarla korunmaktaydı. Herakliyos (Heraklios) tarafından yaptırılan duvarların dışarısında kalmış olan Aya Nikola ve Aya Periskos (Priscus) kiliselerini koruyabilmek için Beşinci Ermeni Leon, daha sonra bu duvara bir ikinci duvar daha ekledi.

Dört kenardan oluşan bu kısmın içinde bugün bir ayazma vardır. Bu kısma günümüzün topografya uzmanları tarafından Pantapirkiyon (Pentapyrgion) denilmekteyse de Bizans'ın resmî devlet tarihçileri tarafından bu isimle bilinen hisarın, Peropontid (Peropontide) denizinin kenarında bulunan büyük sarayın eklentilerinden olduğu söyleniyor. Duvarların uzunluğu on altı kilometre olup çeşitli şekillerde, sayıları dört yüz adetten çok olan kulelerle pekiştirilmiştir. Bunların çoğunluğu dört köşe şeklindedir ve bazıları altı ya da sekiz köşeli ve bazıları da yuvaraktır. Bunların içinde birkaç kat vardı ve bu katlarda duvarların içinden, oyulmuş taş veya tahtadan yapılmış merdivenlerle çıkılırdı. Her kulede top ve büyük taşlarla diğer savaş malzemeleri vardı.

Duvarlar depremler nedeniyle ve düşman ordularının hücumuyla bir çok kez harap duruma gelerek, Bizans imparatorları tarafından ve özellikle Teofil'in (Theophilos) yardımıyla yeni baştan onarılmış olduğu, bu kulelerin üzerindeki taş kitabelerden anlaşılmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra bu kuleler birkaç kez onarılmış ve güçlendirilmiştir. Bu nedenle duvarların Topkapı civarındaki bazı kısımları dışında kalanlarının günümüzdeki harp durumları, savaşın sonucu olarak kabul edilmelidir. Yakından incelenecek olursa bu durumun zaman ve depremlerin oluşturduğu tah-

riplerle oluşmuş olduğuna inanmak gerekir.

Bu kuleler içinde bazıları sahne oldukları tarihi olaylar nedeniyle dikkate değerdir.

Bunlar arasında Rumlar'ın Pentapirkiyon (**Pentapyrgion**) (Beş Kule) dedikleri Siklopiyon (**Cyclobion**) (bugünkü Yedikule) kalesi söylenebilir.

O devirde bu kalenin beş kulesi olduğundan Rumlar tarafından Pentapirkiyon (**Pentapyrkion**) olarak isimlendirilmişti. Osmanlı padişahları tarafından onararak iyileştirilip, o zamanki adet gereğince savaş ilan edilen zamanlarda elçilere hapisane yapılmıştır.

Altın kapı denilen kapının iki tarafındaki dört köşe kuleler Bizans zamanındandır. Şehrin merasim kapısı olup «Avre Aporta» (**Aurea Porta**) yani Bâbı Âlî (yüce kapı) veya bâbı muhteşem (görmekli kapı) ve diğer adıyla «Hriso Porta» (**Chrysoporta**) Yıldızlı Kapı ya da Altın Kapı denilen bu kapı imparatorların veya askerlerin savaştan dönüşlerinde şehre girdikleri zafer kapısı olup çoğu kez onarım görerek şeklini değiştirmiştir. Daha önceleri üç gözlü bir zafer tâkı (72) şeklinde olan bu kapının bugün her iki tarafı örülüp ortada küçük bir kapı bırakıldığı görülmektedir. Bu kapıyı koruyan iki adet dört köşe şekilli kuleler mermer taşlarının birbiri üzerine istiflenmesiyle yapılmıştır. Bunların içerisinde taş odalar ve zindanlar vardır. Bu kapının ilerisinde ve bugün hatalı olarak Yıldızlı Kapı denilen yerdeki kapı sonradan yapılmıştır. Kale içerisinde bulunan kulelerden ikisi 1470 yılında Sultan İkinci Mehmet Han tarafından eklenmiştir.

tarafından Sulukule adı verilen bir kule vardır. Bundan sonra Andronik (**Andronikos**) ve Vasil (**Basileus**) kuleleri gelir. Manuel tarafından yaptırılmış duvarlara ait İsaklanj (**Isaac l'Ange**) kulesiyle hapisane olarak kullanılmış olan Anemas kulesi tanınmıştır. Bunun bu isimle anılması Kandiye kralının oğlu olan «Aleksi Komnen»'in (**Aleksios Komnenos**) hükümdarlığı zamanında buraya hapsedilen Mihal Anemas'a (**Michel Anemas**) ilişik olduğu söylenmektedir.

İsaklanj (**Isaac l'Ange**) kulesinin dış yüzeyinde üç pencere ile bir balkonu olup diğer yüzünde ise yalnız birer pencere vardır. Güney tarafındaki pencereden duvarların üstündeki yola çıkılabilir ve kuzeydeki pencereden de Anemas kulesinin devriye yoluna geçilebilir. Günümüzde bu kulenin hemen çok yakınlarında görülen duvar kalıntıları Velakerna (**Blakhernae**) kısmını saraydan ayıran duvarlardır. Türkler'in İstanbul'u fethi sırasında Bizans'ın son imparatoru Türk ordusunu bu kuleden izlemiştir.

Marmara kıyısındaki kulelerin tanınışlarından birisi de Marmara Kulesi veya Mermer Kule denilen kuledir ki Bizanslılar tarafından zindan olarak kullanılmıştır.

Kıyıda bulunan bu kulenin temelleri Marmara'nın suları içine kadar girer. Bu kule Makedonyalıların hükümdar sülaleleri zamanındandır. Rum yazarı Niketas Akomyat'ın (**Nicetas Acominate**) anlattığı zindan bu kule içindedir. Mahpusları en azap verici işkencelerden geçirdikten sonra denize attıkları delikler günümüzde de görülmektedir. Bu kulenin yanında günümüzde harap durumda olan bir kule daha vardır ki Türkler tarafından Arap Kulesi denilmiştir. Burası bir zamanlar sikke basımı için kullanılmıştı.

Bu kulenin batı tarafında Taş İskelesi denilen bir iskele vardır ki eskiden Balıklı manastırına gitmek için denizden Yedikule'ye gelen imparatorların gemilerinin yanaşmasına özgüydü. Yazarlar tarafından hemen her zaman anlatılan kulelerden biri de Mangan Kulesi'dir.

Saraybunnu'nda ve Akropol civarında olduğu bilinen bu kulenin bugün yerini doğru olarak göstermek olanak dışıdır. Galata tarafına gelince oradaki kulelerin en tanınmış şehrin tepesinde ve son noktasında bulunan ve İsa Kulesi denilen Galata Kulesi'yle Kurşunlu Mahzen ve eski kemer tarafına rastlayan ve bugün mevcut olmayan Salib Kulesi (Galata Kalesi) idi. [74]

[74]Bu kuleleri Eski Galata kitabımızda anlatıyoruz.

(Devem edecek)

Makul Bir Dönüş

Ömer Seyfettin

Kaynak: Ömer Seyfettin Külliyyatı, Cilt:1, Sayfa: 46-52

Muallim Ahmed Halid Kitabevi 1938

Câbi Efendi'nin birdenbire akli başına gelmişti! Çıkarılacağı gün, dört senedir bu minimini taş odada haps olunduğuna bir türlü inanmıyor; güllâbilerle (hasta bakıcılar) tekrar tekrar: "Doktorun söylediği sahi mi?" diye soruyordu. Şuurunda hakikaten dört senelik bir fasıla vardı. Sabahleyin uyanınca akşamdan kalan penbe bir çarşaf kadar geniş (Sabah) gazetesinde yazılan "Artık Avrupa'da kat'iyyen muharebe ihtimali olmadığına dair" yazdığı gayet âlimane bendi dikkatle okuduğunu "dün gibi" hatırlıyordu. Sonra yüzünü yıkamağa giderken sadefli dama kutusunun sofada yerlerde süründüğünü görmüş, o anda kan başına sıçramış, avazı çıktığı kadar bağırıp çağırmağa, söğüp saymağa başlamıştı.

Daha sonra ne yapmış, ne olmuş, nasıl buraya getirilmişti? Bilmiyordu.. Ömründe ilk defa gördüğü sarı duvarlı, basık kubbeli, kaldırım döşeli methalde (giriş) demir parmaklık kapının açılmasını beklerken hep bunları düşünüyor, bahçeden taşarak havayı titreten dâvûdî (kalın, gür ses) sert bir gazeli işitiyor, yeni arkasına giydiği buruşuk şayak esvaplarından ağır bir rutubet kokusu fişkirdiğini duyuyordu.

Mermer eşiği aşınca gözleri kamaştı. Ne çabuk bahar olmuştu. Durdu. Etrafına bakındı. Dik sokak tenhaydı. Dik binde, ihtimal Cenevizden kalma gayet kalın granit sütunun yan gelip yattığı, at kestaneleri rüzgârla sallanan yapraklarını tımarhanenin yüksek küçük pencerelerine, serçelerin oynadığı abus (sormurtkan) çatılarına sürüyordu. Durmadı. "Haydi, gel canım..." gibi gülümseyen baş gardiyanın ardından yürüdü. Set üstündeki yeşü bahçeciğiyle, sakıflarını saran sarı gülleriyle tıpkı şehrin ortasında kalmış bir evvel zaman köşkünün andıran daireye girdi. Dar, eğri, eski kapılardan geçti, içindeki yeni masaya, maroken koltuklara inat, soluk perdeleriyle, ahşap tavaniyle, badanalı duvarlarıyla hâlâ koyu alaturkalığını muhafaza eden gölgeli odada genç doktor sanki kendisini bekliyordu. Kapıda görünür görünmez, masanın üstündeki yamrı yumru bir çıkını göstererek:

— İşte efendim, bu da bohçanız... dedi. Sakın bir daha dama oynamayın. Fikrinizi yormayın. Hele hiç hiddetlenmeyin!

— Adam kendi hiddetlenmez, hiddetlendirirler!

— Neyse...

— Evet.

Câbi Efendi ilerledi. Bohçasını aldı. Tam çıkacaktı, doktor elindeki saatle kösteği sallıyarak tekrar:

— Ha, bakınız, dedi, sizi getirdikleri vakit üzerinizdeki paraları filân oğlunuz alıp götürmüştü. Sonra yan cebinizde bunları bulmuştuk. Şimdi tabii Hç paranız yok.

— Tabii...

— Size birkaç lira borç verelim. Bunlar bizde rehin kalsın. Yarın evinizden lirayı getirir, saatinizi alırsınız.

Câbi Efendi sıkılıyordu. Biran evvel dışarı çıkmak için bu izzetnefis kırıcı lâfi uzatmadı.

— Pekâlâ..

Dedi. Fakat doktorun uzattığı kâğıt parçasını görünce:

— Bu ne?

Diye şaşırıldı.

— Lira.

— Nasıl lira?

— Bayağı lira işte...

Câbi Efendi "Acaba akıllanıp akıllanmadığını denemek için mi yapıyor?" diye şüphelendi. Güldü. Lâkin doktor da az kurnazlardan değildi. Onu kandırmağa çalışıyordu. Üç senedir yüz yetmiş beş milyon banknot, basıldığını, ortada altın, gümüş, nikel değil, hattâ eski bakır metelikler bile kalmadığını anlattı. Câbi efendi bu sözleri ciddî sanıp münakaşaya girişse kendi de, kendinin deli olduğuna kanaat getirecekti. Gülüyor, başını sallıyor, "Pekâlâ, pekâlâ!" diyordu.

Yüz yetmiş beş milyon lira... Üç sene içinde! Olacak şey miydi? Bu, "bizim, aşağı yukarı, on beş senelik bütçemizdi. Doktora: "Ne kadar imtihana çeksen yine falso etmem..." gibi tekrar güldü. Gevezeliği kısa kesmek için, uzatılan penbe tirşe harelî (açık yeşil) Türkçe kâğıdı aldı. Cebine soktu. Dışarıya fırladı. Açık havada, bol aydınlık içinde dimağı birdenbire yine eski faaliyetine başladı. Parke döşeli sokak tertemizdi. "Demek buranın belediyesi millî ananeyi bozmuş!" dedi. Fakat... Hayır! Dikkat etti: Paşa-Kapısı'ndan esen çılgın bir rüzgâr yokuşu yalıyordu. Fevkalâde temizliğin sebebini keşfedince gülümsedi. Bu görünmez ilâhî süpürge sayesinde, böyle dik bir yerde çörçöp değil, kocaman kallaslar olsa duramayacak, aşağılara yuvarlanıp gidecekti. Kim bilir içinde kaç gün baygın uyuduğu binanın heybetli ağızına döndü, iki tarafından sümüklüböcek boynuzları gibi yükselen incecik kısa direklerle birer Osmanlı bayrağı çekilmişti. Burası, kapı kemerinin üzerindeki yeni yıldızlanmış mübarek yazılarla tıpkı sakin bir mabede, çilesi nihayetsiz bir tek-

Dârüŝŝifalar

İski İslâm kaynakları-
na göre ilk Selçuk-
lu hastanesi ve med-
resesi Selçuklu Sultanı
Alp Arslan (1029-1072)
tarafından Nişapur'da
tesis edilmişlerdir.